

EUGENIO MARTINEZ CELDRAN & MARIA JOSE SOLE SABATER.—*Estudios de Fonética Experimental*. Barcelona: Laboratorio de Fonética, Facultad de Filología, Universidad de Barcelona. Promociones Universitarias, 1984. VII+293 or.

Aspalditik nahi omen zuen Martínez Celdrán-ek fonetika esperimentalaz lan saila atera zedin. Liburu hau da (gaztelaniazko) lehenengo alea eta, lehenengo den neurrian, fonetika esperimentalaren aurkezpena egiten duena. Martínez Celdrán-ek esaten digu horretarako dagoela Solé Sabater-ek eginiko doktoradutza tesia-zen zatia, bertan azaltzen bait dira fonetika esperimentalaren helburu, alor eta metodoak, Martínez Celdrán-ek berak erabat onartzen dituenak. Aipagarria da Solé Sabater-ek bere lanean f. esperimentalala metodotzat hartzen duela. Beraz, esango genuke, *mutatis mutandis*, edozein teoriak erabil dezakeela lanabes osagarri bezala behintzat.

Bigarren alea katalanari buruz izango omen da. Parte hartuko dutenen izen batzuk ematen dira, nahiz eta, dirudienez, denak ez izan erabat seguruak. Bigarren ale hori ikusi arte ez dugu, bada, izenik zerrendatuko. Egileek ez zekiten liburua argitaratzerakoan, zein maiztasunez aterako diren lan hauek. Bestalde, gaian interesik duenak atea irekita dauka sail hontan esku hartzeko.

Orain artekoak eta beste zenbait gauza esaten dituen Martínez Celdrán-en aurkezpen laburraren ondoren, liburua lau ataletan zatitzen da: lehenengoa eta hirugarrena M.-J. Solé Sabater-enak, bigarrena eta laugarrena E. Martínez Celdrán berarenak. Lau zatitako tartekatze honek aldizkari antza eman nahi dio liburuari, nonbait.

Solé-ren lehenengo lana, gorago aurreratu den bezala, metodoaren aurkezpena da: aurkezpena, azalpena eta justifikazioa,

noski. «La experimentación en fonética» deitzen den atal honen sarreran esaten digu nola azken boladako fonetika eta fonologia ez diren arduratzen soma daitekeenaz —«observable» da bere hitza— bakarrik. Orain alor fisikoak (*sic*), psikologiazkoak eta sozialak ere aztertu nahi omen dira eta, batez ere, gizakion adimenak zer nolako jokaera duen hizkuntzaz jabetu eta baliatzen garen. Kezka hauek «en las últimas décadas» (1. or.) sortu omen dira. Oso zentzu zabal eta luzean hartu bide du «últimas décadas» hori Jakobson batek, generatibismoa hasi aurretik egin zituenak baztertuko ez baditu, urrutirago joan gabe. Bego funtsean adierazi nahi duela fonetika-fonologiaren helburu eta alorrak teoriarik hedatu direla, baina ez dela egon metodo egokirik helburu berri horietara iristeko. Metodologia esperimentalak da zulo hori beteko duena, saiakuntza edo esperimenterik gabeko teoria metafisikoa zientzi bihurtuko duena.

Ez dira nahastu behar f. esperimental berri hau eta joan den mendeko «f. instrumentala» ere esaten zitzaion beste f. esperimental hura. Biak sortu ditu natur zientzien eraginak eta bietan erabiltzen dira tresnak soinuak aztertzeko. Baina XIX. mendekoekin soinuak jaso eta neurtu egiten zuten; oraingo esperimentalistek hizkuntzalarien hipotesiak frogatzeko dituzten saiakuntzak asmatzen dituzte. Gauzak honela esanda, Chomsky-ren «iraultzan» kokatzen dute egileek metodologia hau, hizkuntzalaritzaren zientzitasuna sendotuz —zientzia enpirokotasunak bakarrik oinarritzen duela onartzen den heinean—. Hauetxek ditugu metodoaren urrats nagusiak: prozedura fonologikoa aukeratu; horren arrazoi izan daitezkeenak hipotesi modura aurkeztu; ondorio ezberdineko hipotesiak bilatu eta hipotesi horiek hiztunen neurtuko dituzten saiakuntzak asmatu. Generatibisten sintasian sakoneko egitura bilatzeko erabilitako galdera eta barne-behaketa edo introspekzioaren ordez, hemen tresneria akustikoa erabiltzen da. Mesedegarri izan daiteke hemen, esperimentalismoa zer den finkatzeko M. Bunge-ren hitzak aipatzea: «(...) mucho de lo que pasa por experimentación no es sino interrogación de informantes, de modo que es observacional. El experimento auténtico involucra la modificación de algunas variables (por ejemplo, variar el tono y la velocidad del habla, para ver si la comprensión depende críticamente de alguna de estas variables) y comparar con grupos de control». (Bunge, 1983, 11. or.). Beraz, eta lehen esan bezala, hizkuntzalaritza esperimentalak ez da derrigorrez generatibista. Liburu honetako lanek Bunge-k jasotako baldintza betetzen dute eta horre-

gatik dira «experimental» joan zen mendean hitz honek ez zuen zentzu horretan.

Esan beharra dago Solé-k (19. or.) beren lana estrukturalistengandik —esperimentazioarengatik— eta generatibista ortodoxoenengandik —enpirismoarengatik— bereizten duela. Ez ditu ordea bereizten estrukturalista amerikarrak (eta hauetaz ari da, noski: 19. or., 43. or., etab.), Eurapakoengandik, edo sintasi sortzailea fonologiatik. Berengandik gertuago leudekeen teoriak —«escuelas fonológicas neogenerativas»— zerrendatzen dituenean ere, izenburu berdina ematen die Donegan eta Stampe-ren fonologiari eta Vennemann-enari, nahiz eta lehenengoaren jarraitzaileek generatibismotik bereizteko arrazoiak ematen ahalegindu beren lanetan (ik., adibidez, Dressler 1985, 51. or.).

Garbi dago liburua ez zaiola hasi berriari zuzendu. Akustikazko izen eta gogoetak azalpen haundirik gabe ematen dira eta, adibidez, *locus* hitzaren erabilkera oker suerta liteke aldez aurretik finkatuta ez daukanarentzat (9. or.). Bide honetatik, metodoa ulertarazteko ematen diren adibideak direla medio fonologian ohizko diren aztergaiak azaltzen dira (fonologizazioa, fonemaren definizioa, etab.), baina helburua da irakurleari ikusaraztea gai hauek laborategi esperimentoen bidez nola azter daitezkeen eta ez gai hauek ezagutaraztea. Horregatik, ez da pentsatu behar frantseseko sudurkaritze bilakabidea gaztelaniaz ez gertatzea edo «en esta lengua, sin embargo, este hecho pertenece al terreno del habla y no al código lingüístico» (8. or.) hutsaren truk izan dela. Schanek, «The phoneme revisited» egin zuenean, bestelako lan ardatza zuen eta ez dugu hemen hainbeste esplikazio eskatzen, baina, konparaketetan sartuz gero, aipatu behintzat egin beharko litzateke beste arrazoirik badagoela, fonetika artikulatorioa ez dela hizkuntzaren beste alorretatik at dabilen mekanika itsua.

Azterketa zehatzetara iritsi aurretik eskaintzen zaigun aurkezpen atal honetan aipagarria da bibliografia. Funtsean osoa izateaz gain, zenbaitetan esaten duenaz zeharo jabetzeko beharrezkoa ere badela esan genezake. Batez ere, «Campos de estudio experimental» delako zatian aipatzen diren alorretako bibliografia ugaria da azpimarratzekoa.

Metodo honetaz baliatzeko behar beharrezko diren *tresnak* espektrografoa, oszilografoa, palatografoa, X izpiak, zineradiografia, elektromiografia eta sintetizadorea dira beste batzuen artean. Baina, tresneriaz gain, *estadística* erabiltzea ere ezinbestekoa da

eta honetarako eskuliburuak proposatzen dira. Ondorengo orrialdeetan ezaguera hauen beharra edo balioa nabarituko du irakurleak.

Hipotesiak, saiakuntzek frogatuko dituztenak, asmatzeko, *irudimena* ere oso beharrezkotzat jotzen dute, noski, indukzioaren balio zientifikoa ukatzen duten hauek. Ikus, halere, zer dioen hon-taz atzekaldeko ohar batek bukaeran: «No obstante, ha de tenerse en consideración que la inductividad vuelve a ser revalorizada». (17. oharra, 62. or., 43. or.-ari dagokio).

Fonetika eta fonologia dira, zalantzarik gabe, hizkuntzalaritzaren barruan modu esperimental honetan aztertzeo alorrik aiposena. Halaz ere, oraindik hasten ari dira eta oso beharrezko ikusten da psikologiatik, gizarte zientzietatik, akustikatik eta neurobiologiatik egiten diren saiakuntzen emaitzak jasotzea eta fonetika-fonologiaren datutzat hartzea.

Liburuak sarreraren ondoan dauzkan hiru zatietan beste hainbeste saiakuntza kontatzen zaizkigu. Martínez Celdrán-enak dira bi: bata gaztelaniazko soinu trabakarien ezaugarri akustikoak finkatzeko, bestea gaztelaniazko frikari ahostunetan entzuleak ahotsa noraino nabaritzen duen neurtzeko. Solé Sabater-en lana da hiru-ron artean trinkoena. Gaztelaniazko azentua entzutean garrantzizkoen diren elementu (ezaugarri edo tasun) akustikoak eztabaidatzen dira bertan. Azentua eta beste suprasegmentalak berez dira bitxi, gutxiago idatzi bait da hauetaz katea fonikoko beste elementuez baino. Gainera, Solé Sabater-en ikuspuntuak lanik luzeena interesgarriagotu egiten du.

Segidako bi silaben artean azentuduna zein den erabakitzeo entzulea zein tasunetaz erreparatzen den jakitea da bere helmuga. Horretarako esperimetoetan artifizialki bokaleen luze-laburra, doinua (h.d., maiztasun fundamental) eta intensitatea aldatzen dira, batzuetan banaka eta besteetan aldagai edo bariabileak multzokatu. Mailaz maila eta erabili diren lanabes guztiak —makinetatik hasi eta informatzaileei egindako galdera orrietaraino zehatz agertzen direlarik ematen da aditzera esperimientua. Ikus, adibidez, 154-155. orrialdeetan sintetizadorearen funtzionamenduaz eta erabilkortasunaz azaltzen dena, edo 167.ean eta hurrengoetan aztertutako konbinaketak nola pausoz-pauso aurkezten zaizkigun.

Gogoratu beharrekoa da ez dituztela gai fonetikoak fisikoki aztertzen (bokaleen formakinak, esate baterako). Lan honen helburua da azterketa fisiko hori entzulearen fonetika ezagutzeko era-

biltzea. Azterketa fisikoa egin gabe dagoenean, egin egiten da (cf. besteen datoak beren espektrogramek osatzen dituztenekoa, 157. or.). Hau ez dagokie, neurri berean behintzat, Martínez Celdrán-en azterlanei. Honakootan azterketa fisikoak garrantzi handiagoa du, nahiz eta helburua beti entzulearen erantzuna neurtzea izan. «Fonética perceptiva» delakoaren alorrean gabilta hiru lanetan zehar.

Solé Sabater-en lan hau ongi dator gaztelaniazko azentu erduez ikasteko; sarreran aipatzen zituen bilakabide fonologikoez ezer gutxi esaten bazuen, hemen azentu ereduak eta inguruko akustika nahiko jorratzen ditu bestek esan duena ere jasoaz. Bere lanaren ondorioz, doinua da azentuaren giltza akustiko nagusia entzulearentzat, bigarren luze-laburra eta, azkenik (!), intensitatea.

Martínez Celdrán-en lanei buruz ez dugu gauza haundirik esango. Trabakariez egindako saiakuntzak kontatzen zaizkigu nahiko labur, nolabait jazkera teorikoa beste egileari utzi diolarik. Interesgarria izan daiteke *fricativo/espírate* hitz eztabaida, nahiz eta berria ez izan, espektrogramen bidez nola argi daitekeen ikustea. Baita ere, azkeneko lanean, espektrogrametan [+/- *ahots*] tasuna nola isladatzen den eta praktikarako dauzkan ondorioak ikastea (nola manipula daitekeen, nola beste zerbaitek gauza «bera» entzun erazi dezakeen, etab.). Bere sinpleagotasunean erraz zitezkeen bi lan hauek aipamen ugariak eta askotan ohar bezala beharrezko ez diren oharrek korapilatzen dituzte, beharbada.

Liburu guztian zehar dago nolabaiteko hitz —forma— iluntasun bat, gauzak inoiz zuri ala beltz ez egitea. Ez bada behin ere zehazki esaten ere, badirudi espermentazioa bakarrik onartzen dela datu iturritzat. Enpirismoa guztien gainetik defendatzea izan daiteke honelakoan arrazoia. Badirudi arbuiatu egiten dela oraindik ere, neurri haundi batean, fonologia eta fonetika «para describir los observables del lenguaje» direla (19. or.). Esaten da, noski (27. or.), espermentazioa fonetika-fonologiaren alor batzuetan bakarrik dela ezinbestekoa. Gehienetan, ordea, ahaztua dagoela ematen du eta, behin baino gehiagotan, «las preguntas que los lingüistas tienen planteadas» (39. or.) bezalakoetan *las*-en orde *unas* ipintzeko tentazioa somatzen da.

ERREFERENTZIA GISA

Bunge, M. (1983). *Lingüística y Filosofía*. Barcelona: Ariel.

Dressler, W. (1985). «Explaining Natural Phonology». In *Phonology Yearbook* 1, 29-50 or.

Jakobson, R. (1968, berez 1941-ekoa). *Child Language, Aphasia and Phonological Universals*. The Hague, Paris: Mouton.

Schane, S. (1971). «The phoneme revisited». *Language* 47, 503-521. or.